

Отримано: 8 травня 2018 р.

Прорецензовано: 29 травня 2018 р.

Прийнято до друку: 1 червня 2018 р.

e-mail: smal.oksana85@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-2(70)-197-200

Смаль О. В. Тематична структура лекції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 197–200.

УДК: 81'22:81'42

Смаль Оксана Віталіївна,

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української та іноземної лінгвістики,
Луцький національний технічний університет

ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА ЛЕКЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню тематичної структури лекції. Розглянуто визначення поняття 'лекція' у *Longman Dictionary of Contemporary English* та *Abby Lingvo 12*. Виділено та проаналізовано основні особливості письмових фіксацій лекції та засоби забезпечення когерентності самого тексту лекції. Для текстів письмових фіксацій лекцій були визначені та проаналізовані такі лінгвістичні параметри, як тема, фокус та зв'язки.

Ключові слова: лекція, тематична структура, тема, фокус, зв'язки, когерентність тексту.

Смаль Оксана Віталіївна,

кандидат филологических наук, заведующая кафедрой украинской и иностранной лингвистики,
Луцкий национальный технический университет

ТЕМАТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ЛЕКЦИИ

Статья посвящена исследованию тематической структуры лекции. Рассмотрено определение понятия 'лекция' в *Longman Dictionary of Contemporary English* и *Abby Lingvo 12*. Выделены и проанализированы основные особенности письменных фиксации лекции и средства обеспечения когерентности самого текста лекции. Для текстов письменных фиксации лекций были определены и проанализированы такие лингвистические параметры, как тема, фокус и связи.

Ключевые слова: лекция, тематическая структура, тема, фокус, связи, когерентность текста.

Oksana Smal,

Candidate of Philological Sciences, Head of the Department of Ukrainian and Foreign Philology,
Lutsk National Technical University

THEMATIC STRUCTURE OF THE LECTURE

The article is devoted to the investigation of thematic structure of the lecture. The definition of the concept 'lecture' is considered in *Longman Dictionary of Contemporary English* and *Abby Lingvo 12*. The basic features of the written lecture and means of coherence providing in the text of the lecture are distinguished and analysed. For the texts of the written lectures such linguistic parameters, as a theme, focus and links were defined and analysed. Written fixations of the lecture material, concluded by the author-lecturer, have a clear structure. They can represent every thought. The logic of the presentation of the material by the author, the argumentation of the submitted statements in it, the smoothness and sequence of the presentation of the lecture material to achieve the communicative purpose are characteristic for a written lecture. A homogeneous thematic structure covers the whole lecture. The main thematic connection is characteristic for it (phrases are connected with the same subject), the sub-thematical connection (the next phrase is hierarchically subordinated to the previous one – from the general to the detail) and the macro-thematical one (the next phrase is the top of the hierarchy relative to the previous one).

Key words: lecture, thematic structure, theme, focus, links, text coherence.

Постановка наукової проблеми та її значення. Письмова форма сучасної літературної англійської мови функціонує в таких галузях: державна, політична, наукова й культурна. Вона робить можливим фіксацію висловленого та розрахована на спілкування з необмеженою кількістю осіб. У письмових фіксаціях лекційного дискурсу мовлення відтворює висловлене викладачем-лектором і спрямована на засвоєння матеріалу лекції великою кількістю студентів-читачів.

Мета і завдання статті – окреслити основні особливості письмових фіксацій лекції та засоби забезпечення когерентності самого тексту лекції.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Укладений лектором лекційний матеріал – це виклад викладачем предмету у письмовій формі з дотриманням усіх норм мови. Ми виділяємо дві основні форми його представлення: нотатки до лекцій (Lecture notes); тексти лекцій (Lectures). У словниках знаходимо такі значення цього слова:

a lecture за визначенням (*Longman Dictionary of Contemporary English*)

a long talk on a particular subject that someone gives to a group of people, especially to students in a university.

за визначенням (*Abby Lingvo 12*)

a) a discourse on a particular subject given or read to an audience; b) the text of such a discourse; c) a method of teaching by formal discourse; d) a lengthy reprimand or scolding.

Письмові фіксації лекційного матеріалу, укладені викладачами, є чіткими й структурованими. Для досягнення комунікативної мети вони потребують логіки, аргументації, плавності викладу думок. У письмових лекціях використовуються лінгвальні одиниці з експліцитно вираженими синтаксичними зв'язками. Текстам лекцій притаманні такі синтаксичні ознаки, як топікальність, чіткість, зв'язність, чітке тема-рема-тичне членування тексту лекції тощо.

Письмовій формі лекційного дискурсу протиставляється його усний варіант, якому властиве використання паралінгвальних засобів спілкування.

Перш за все, для письмових фіксацій лекцій характерна певна тематична структура тексту. Тематична структура охоплює всю лекцію й виявляється в тематичних зв'язках між фразами. Кожна фраза в лекції повинна бути зв'язана з попередньою тематичним зв'язком. Вони, зі свого боку, можуть бути однорідними та неоднорідними. Однорідною структура – це тематична структура, яка має одну тему, що проходить через усі фрази тексту. Неоднорідна тематична структура – це така, у якій важко виділити основну тему. Для текстів лекції притаманна однорідна структура.

Цілісність тексту, що полягає в логіко-семантичній та граматичній взаємозалежності складових у реченні забезпечує процес когерентності. Когерентність охоплює як формально-граматичні аспекти зв'язку висловлювань, так і семантико-прагматичні аспекти смислової, інтерактивної зв'язності тексту [4].

Проведений аналіз лекційного матеріалу вказує на те, що для однорідної тематичної структури тексту властиві наступні зв'язки [3]: основний тематичний, субтематичний, макротематичний.

• *основний тематичний зв'язок* (фрази, зв'язані одним і тим самим предметом розповіді). Наприклад:

Let us now suppose that we have a criterion to determine whether a sentence is well-formed or ill-formed. (The criterion might be empirical, if we discovered a sure correlate of well- vs. ill-formedness; maybe informants have a different feeling depending on whether a sentence is well-formed or ill-formed; or maybe one can see by observing their brain that they react differently to different sorts of deviance. The criterion might also be theory-internal: we might have theoretical grounds for treating certain kinds of deviance as 'syntactic', and others as 'semantic'). This is just where semantics begins. Suppose we utter a well-formed sentence in a particular situation. Depending on the situation, the informant may determine that the sentence is: -true

-false

- neither true nor false (P. Schlenker).

У наведеному прикладі автор-лектор використовує основний тематичний зв'язок, тому що фрази в тексті лекції зв'язані між собою одним і тим самим предметом розповіді *“a criterion to determine whether a sentence is well-formed or ill-formed”*. Для отримання тематичного зв'язку автор-лектор застосовує артиклі: *a* – (тема), *the* – (рема);

• *субтематичний зв'язок* (наступна фраза ієрархічно підпорядкована попередній – від загального до конкретного, від загального до деталі тощо). Наприклад:

To make sense of how we can use a language in which most sentences are so rare, we assume that the language is compositional, which just means that language has basic parts and certain ways those parts can be combined. This is what a language user must know, and this is what we call the grammar of the language. This is what linguistics should provide an account of.

It turns out that compositional analysis is used in various parts of linguistic theory:

- 1. phonetics – in spoken language, what are the basic speech sounds?*
- 2. phonology – how are the speech sounds represented and combined?*
- 3. morphology – what are the basic units of meaning, and of phrases?*
- 4. syntax – how are phrases built from those basic units?*
- 5. semantics – how can you figure out what each phrase means (E. Stabler)?*

У цьому прикладі автор подає інформацію в тексті лекції, починаючи із загального пояснення, що таке мова та які її компоненти, де згодом дає тлумачення кожного з них, тобто конкретизує інформацію;

• *макротематичний зв'язок* (наступна фраза є вершиною ієрархії відносно попередньої – від конкретного до загального). Наприклад:

How can we think without words? By performing mental computations with non-linguistic symbols – in a kind of 'language' (not a verbal language) that Pinker calls 'Mentalese', or Language of Thought. On this model, the mind functions like a computer, manipulating simple symbols to produce complex results. The underlying theoretical model is called a 'Turing Machine', which is the most powerful model of computation that is known. Now one would not want to say that the mind is a Turing Machine – if so it could compute everything that can in principle be computed, which isn't the case (can you compute everything?). But the idea is that there are no thoughts that are so complex as to be in principle beyond the reach of any machine (P. Schlenker).

У цьому прикладі остання фраза є найвищою в семантичній ієрархії. Автор-лектор починає свою розповідь із загальних понять про те, як можна думати, не використовуючи при цьому слова, і наводить свої твердження до ключової інформації стосовно основних компонентів машини Тюринга та їхніх функцій.

Зазначені вище основний тематичний, субтематичний та макротематичний зв'язки є засобами забезпечення когерентності тексту.

На думку вчених (В. В. Одинцов, А. П. Загнітко й ін.), одним із ключових понять сучасної гуманітарної культури є текст [2]. Знакова система, яку суб'єктивно інтерпретує читач (студент), для автора тексту (у нашому випадку – автора-лектора тексту лекції) є способом творення матеріалу (лекцій).

Створюючи текст лекції, автор-лектор добирає слова, сполучення слів, граматичні форми й розміщує їх у реченнях, що утворюють надфразові єдності таким чином, щоб студент-читач правильно сприйняв інформацію та усвідомив її. Кожен автор-лектор має свій власний, характерний лише для нього спосіб написання, свій стиль, спосіб висловлювання думки, проте основні положення оформлення тексту лекції вимагають застосування певних граматичних конструкцій, фраз, та кліше.

Текстам письмових фіксацій лекцій властиві такі лінгвістичні параметри:

1) тема (topic) є основним змістом тексту лекції;

2) фокус (focus), який служить для виділення маркованих елементів тексту лекції (слова, словосполучення, речення, стилістичні прийоми, притаманні для наукового стилю);

3) зв'язки (links) – засоби об'єднання різних відрізків висловлювання.

Ідеї про три “цілісності”, що зумовлюють єдність тексту, запропонована О. Москальською, на нашу думку, слід дотримуватися автору-лектору під час написання матеріалу лекції: змістова цілісність, комунікативна цілісність, структурна цілісність [1, с. 17–30].

Усі ці “три цілісності” – невід’ємні складові частини для сучасної англомовної письмової лекції. Викладаючи лекційний матеріал, автор-лектор повинен дотримуватися поставленої теми та чіткої структури лекції, при чому кожна наступна фраза має продовжувати й доповнювати те, про що сказано в попередній.

Мова письмової фіксації лекції характеризується логічно зв’язаними реченнями, а також передбачає послідовний виклад думок автора-лектора. Головна комунікативна мета тексту лекції – доносити інформацію та впливати на адресата (студента-читача). Саме тому вчені (І. Р. Гальперін, А. Е. Левицький, І. В. Арнольд та ін.) виділяють принцип інформативності як один з основних. Цієї мети можна досягнути завдяки використанню автором-лектором різноманітних засобів моделювання знань, які добираються згідно з логічними закономірностями викладу лекційного матеріалу.

Текст лекції, з одного боку, являє собою результат творчого мислення автора-лектора, а з іншого – предмет інформаційного сприйняття. Створюючи текст лекції, автор тим самим створює певну матеріальну структуру, за допомогою якої впливає на студента-читача, котрий сприймає його матеріали. В межах теорії висловлювання або прагматики дискурс, на відміну від тексту, розглядається як вплив висловлювання на його адресата та його вклад у висловлювану ситуацію (що має на увазі суб’єкта висловлювання, адресата, момент і певне місце висловлювання) [5].

З огляду на джерело отримання інформації студентом-читачем, інтелектуальну діяльність автора-лектора, пізнавальний досвід, зорове / чуттєве сприйняття (І. Б. Шатуновський) поділяють на [6]:

– комунікативні предикати (*claim, assert, say, state, remark, argue*).

Наприклад:

(1) *The latter, in fact, claims to explain truth psychologically and subjectively* (E. Durkheim).

(2) *The sentence asserts: there’s a present King of France **and** he’s bald so if there’s no such king, the sentence is false* (N. Norrick).

(3) *Of course as stated this rule is very crude, but it does give us an idea of how we may have knowledge of a potentially infinite number of sentences* (P. Schlenker).

– ментальні предикати (*conclude, deduce, understand, recognize, establish, indicate, reveal; to know / be aware; believe, think, suggest, suppose, assume*). Наприклад:

(1) *We will deduce a contradiction by constructing a text R for L on which ϕ does not converge* (E. Stabler).

(2) *As in the previous problem (3), connect this translator to the recognizer, so that we can recognize certain phonetic sequences as sentences* (E. Stabler).

(3) *We use the asterisk to indicate that there is something deviant about having the words It is not the case that by themselves* (E. Stabler).

– дієслова сприйняття (*see, observe, feel, hear, hope*).

Наприклад:

(1) *For the moment, let us observe that the key to Kaplan’s analysis is that the combination of the following statements do not entail that Ralph holds contradictory beliefs...* (P. Schlenker).

(2) *Even with these simplifications, we can hope to achieve a perspective on inference which typically concealed by approaches that translate syntactic structures into some kind of standard first (or second) order logic* (E. Stabler).

(3) *By subtracting motor areas, we can see areas of brain stimulated by language* (P. Schlenker).

Ментальні предикати, зокрема дієслова знання (*to know / be aware*), актуалізують авторську впевненість у вірогідності повідомлюваного. Наприклад:

(1) *I know one thing that happened* (P. Schlenker).

(2) *Pre-adolescents are aware of prestige and stigmatized forms, and they monitor their speech accordingly; but they usually settle back into established class patterns* (P. Schlenker).

Авторське припущення, сумнів у вірогідності повідомлюваного реалізується в сучасному англомовному лекційному дискурсі за допомогою таких дієслів:

а) дієслів знання в сполученні з модальними дієсловами *might, could, would* та ін. Наприклад:

(1) *The move might turn out to be a really clever move, but when asked why he did it, the chess player might not know how to put his reason into words* (R. Stalnaker).

(2) *Ws: in order to communicate effectively, you must know:*

a. *What you want to say*

b. *Why you want to say it (purpose of communication), and*

c. *Who you want to say it to (your audience, their needs)* (O. Temple).

б) когнітивних дієслів – *to believe, think, suggest, suppose, assume*; Наприклад:

(1) *One should believe an apparent trend in the data more strongly if the same trend is confirmed across multiple statistical analyses, as is the case here* (R. Levy).

(2) *We will suggest that ‘John or Mary’ really means: ‘John or Mary or both’ (‘inclusive disjunction’)* (P. Schlenker).

(3) *Suppose we have three related languages, Twiddle, Twaddle, and Twoddle* (O. Temple).

в) дієслів сприйняття – *to see, observe, feel, hear, hope*. Наприклад:

(1) *But we observe that a child that only heard simple cases of question formation (e.g. Is John ___ in the garden?) would have to infer a rather complex and subtle rule from limited data* (P. Schlenker).

(2) *I hope to bring out the complexity of the sophists’ views on these issues, and if I have time, I will very briefly suggest how their views set the groundwork for later work of Plato, Aristotle and beyond*” (O. Temple).

(3) *You’ll also see the term we are in the state of “not knowing anything at all” (C = ;) then we would simply say in this case that A and B are conditionally independent* (R. Levy).

Отже, сумнів та припущення автора-лектора реалізується за допомогою дієслів знання в сполученні з модальними, дієслів думки та сприйняття.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Письмові фіксації лекційного матеріалу, укладені автором-лектором, мають чітку структуру. У них простежується кожна думка. Для письмової лекції характерна логіка викладу матеріалу автором, аргументація представлених тверджень у ній, плавність і послідовність викладу лекційного матеріалу для досягнення комунікативної мети. Однорідна тематична структура охоплює всю лекцію. Для неї властиві основний тематичний зв'язок (фрази зв'язані одним і тим самим предметом розповіді), субтематичний зв'язок (наступна фраза ієрархічно підпорядкована попередній – від загального до деталі) і макротематичний (наступна фраза є вершиною ієрархії відносно попередньої).

Для текстів письмових фіксацій лекцій характерні такі лінгвістичні параметри, як тема, фокус та зв'язки. Лекція являє собою завершене повідомлення, що має свій зміст і наповнення, властиві для наукового тексту. Мова письмової лекції характеризується логічними зв'язними реченнями й передбачає послідовний виклад думок автора-лектора.

Література:

1. Москальська О. І. Граматика тексту / О. І. Москальська. – М. : Вища шк., 1981. – 184 с.
2. Одинцов В. В. Стилистика текста [Текст] : моногр. / В. В. Одинцов. – Москва : КомКнига, 2006. – 264 с.
3. Основи наукових досліджень [Текст] : навч. посіб. / Н. В. Гнасевиц, Т. В. Гончарук (Чолач), М. І. Гурик [та ін.]; за заг. ред. Т. В. Гончарук (Чолач). – Тернопіль : Крок, 2014. – 273 с.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : [монографічне видання] / Олена Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
5. Серю П. Как читают тексты во Франции / П. Серю // Квадратура смысла : французская школа анализа дискурса ; пер. с фр. и португ. – М. : Прогресс, 1999. – С. 14–53.
6. Шатуновский И. Б. Семантика предложения и неререферентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика) / И. Б. Шатуновский. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 400 с.
7. Longman Dictionary of Contemporary English (Tenth impression) / Ed. Della Summers. – Harlow : Pearson Education Limited, 2007. – 1949 p.